

MIŠKŲ TEISINĖ APSAUGA LIETUVOS STATUTUOSE

Jevgenij Machovenko

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros profesorius
socialinių mokslų daktaras (HP)
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 75
El. paštas: jevgenij.machovenko@tf.vu.lt

Straipsnyje sprendžiama teisinių santykių, kurių objektas buvo miškai, ir atitinkamus visuomeninius santykius reguliavusių normų priskyrimo viešajai ar privatinei LDK bajorų teisei problema. Autorius remiasi trijų Lietuvos Statutų tekstais ir mokslo darbais. Analizuojami bajorų ir kitų luomų narių santykiai eksploatuojant miškus ir valstiečių servitutai bajorų miškuose, taip pat kompleksinė miškų apsauga.

The Lithuanian Statutes regulated a wide complex of relations connected with the exploitation and protection of forests. In the article the problem of identification of these legal norms as norms of public or private law is investigated. The author has been guided by the historical sources and scientific works. The article deals with relations between the nobility and the peasantry during exploitation of forests, easements, integrated forest protection.

Įvadas

Skaitytojų dėmesiui teikiamas straipsnis yra trečias iš publikuojamų darbų ciklo, kuriame aptariame viešosios ir privatinės teisės atskyrimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau – LDK) problemas, ir antras iš grupės straipsnių, skirtų aplinkos teisės istorijai. Daugelį dėsnių, aktualių ir šiam naujam darbui, skaitytojai ras ankstesnėse publikacijose. Antai pirmajame šio ciklo straipsnyje [9] greta žemės nuosavybės teisės analizės pateikėme metodologinius LDK viešosios ir privatinės teisės tyrimo dėsnius, apibūdinome LDK viešosios ir privatinės teisės atskyrimo tyrimų būklę, pabrėžėme V. Andriulio [6] ir R. Kazlauskienės [7] darbų reikšmę ir pagrindėme būtinumą tęsti tam tikrų visuomeninių santykių priklausymo viešosios ar privatinės teisės

reguliavimo sričiai tyrimus. Antrajame straipsnyje [8] taip pat aptarėme Lietuvos Statutų, kuriuose normos grupuojamos ne šakiniu principu, o pagal bajorijos vertybių reikšmingumą, struktūrą ir viešosios teisės institutų Lietuvos Statutuose paskirtį – ginti privilegijuoto luomo interesus. Jau rašėme, kad istorinėje teisės literatūroje susiaurinus viešosios teisės segmentą iki šešių pirmųjų PLS¹ skyrių ir keturių pirmųjų ALS ir TLS skyrių [7, p. 27 ir kt.], visi kiti skyriai automatiškai sudaro privatinės teisės segmentą, dėl ko mums kyla pagrįsta abejonė. Minėtuose ankstesniuose straipsniuose parodėme, kad LDK tam tikra bajorų nuosavybės

¹ Raidėmis PLS žymimas 1529 m. Pirmasis Lietuvos Statutas, ALS – 1566 m. Antrasis Lietuvos Statutas, TLS – 1588 m. Trečiasis Lietuvos Statutas. Romėniskaisiais skaitmenimis žymimas Statuto skyrius, arabiskaisiais – artikulais (straipsnis).

teisės dalis priklausė viešajai teisei ir kad laukinės gyvūnijos apsauga buvo užtikrinta taip pat viešosios LDK bajorų teisės normomis. Naujo tyrimo objektas yra miškus saugojusios Lietuvos Statutų normos ir jomis reguliuoti santykiai. Šio straipsnio tikslas – atsakyti į klausimą, kieno interesas – visuomenės (bajorijos) ar privataus asmens – buvo ginamas saugant miškus, ir kokiai teisei – viešajai ar privatinei – priskirtinos šiuos visuomeninius santykius reguliavusios normos, sudariusios PLS IX skyriaus bei ALS ir TLS X skyriaus dalį. Ir vėl reikia konstatuoti literatūros stoką – nagrinėjamu klausimu turime keliolika puslapių 2001 m. Pirmojo Statuto komentare [12] ir prieš 39 metus publikuotą straipsnį [13], kurių autoriai, nekvestionuodami ir iš esmės nediskutuodami, priskyrė miškų apsaugą nuosavybės teisės apsaugai ir patalpino ją privatinės teisės erdvėje. Kitaip negu šių darbų autoriai, vartojantys nusikaltimo ir nusikaltėlio terminus aptardami pasikėsinimą į miškus, stengiamės operuoti neutraliesniais terminais „teisės pažeidimas“ ir „teisės pažeidėjas“. Kadangi LDK teisė nežinojo šiuolaikinių nusikaltimo, baudžiamojo nusižengimo, administracinio nusižengimo sąvokų, kalbėti apie nusikaltimus ar nusižengimus pagal Lietuvos Statutus galima tik sąlygiškai, perkeltant į viduramžius aktualias teisės mokslo kategorijas.

1. Miško sąvoka ir miško teisės subjektai

Žvelgiant ekologo akimis, miškas yra vieniša sudėtinga ekosistema, apimanti ne tik medžius, bet ir visą laukinę augaliją ir gyvūniją, dirvą, smulkius vandens telkinius ir net specifinį mikroklimatą, tačiau teisininkai

mišką apibrėžia siauriau. Antai galiojančiame Lietuvos Respublikos miškų įstatyme nustatyta, kad „miškas – ne mažesnis kaip 0,1 hektaro žemės plotas, apaugęs medžiais, kurių aukštis natūralioje augavietėje brandos amžiuje siekia ne mažiau kaip 5 metrus, kita miško augalija, taip pat išretėjęs ar dėl žmogaus veiklos ir gamtinių veiksnių netekęs augalijos (kirtavietės, degavietės, aikštės)“ [1].

Lietuvos Statutuose miško definicijos nėra, užtat turime gausią terminiją. PLS minimi „giria“, „šilas“, „miškelis“ ir „miškas“. Labiausiai paplitęs yra terminas „giria“. Antai akademiniame PLS leidinyje įdėtas žodynas [2, p. 331–425] rodo, kad „giria“ pasitaiko aštuoniuose straipsniuose, o „miškas“ – keturiuose, „šilas“ – viename, „miškelis“ – taip pat viename. Greta šių terminų viename ALS (X, 17) ir viename TLS (X, 5) straipsnyje suradome terminą „ąžuolynas“². Be abejo, svarbu žinoti, ar šie terminai vartojami sinonimiškai. Apie girią kalbama nustatant atsakomybę, jei kas nors be valdovo suteikties prie savo tėvovinio dvaro prijungtų žmones arba žemes, girias, gaudimvietes, ežerus (PLS, I, 8), arba važiuodamas keliais apsistotų giriose esančiuose valdovo kiemuose ir padarytų ten kokią žalą (PLS, I, 26), taip pat reguliuojant medžioklę bei servituto teisių įgyvendinimą giriose (PLS, IX, 1, 3, 4, 5, 6) ir įkainojant įvairias naudmenas (PLS, IX, 20). „Miškas“ pasitaiko nustatant gretimų dvarų ribas miškuose (PLS, VIII, 9), besiginčijant dėl dvarų, žmonių, žemių, gaudimviečių, miškų, ežerų, bebrynų nuosavybės teisės (PLS, VIII, 1), draudžiant užtvindyti ar

² Čia ir toliau nuorodos į ALS daromos pagal „Statut Litewski drugiej redakcyi (1566)...“ [3], o į TLS – pagal „1588 m. Trečiasis Lietuvos Statutas...“ [5].

nušienauti svetimas pievas, iškirsti mišką ar suarti laukus (PLS, VIII, 12), įkainojant įvairias naudmenas (PLS, IX, 20). Pastarajame straipsnyje vienintelį kartą pavartotas terminas „šilas“ – „... o šilus ir miškus, kurie tikėtų arimams bei pievoms, turi po tiek pat įkainoti; o girios turi būti įkainotos pagal žemės vertę ir naudą, kiek žemė ar giria bus pelninga“ [12, p. 228]. Cituotas fragmentas suponuoja mintį, kad įstatymų leidėjas suteikė miškams ir šilams kitoki nei girioms teisinį statusą, bet kompleksinė visų minėtų nuostatų analizė nepatvirtina tokio spėjimo. Antai PLS, I, 8 ir VIII, 1 saugo asmens teises į visoki nekilnojamąjį turtą bei pajamų šaltinius ir, nepaisant to, kad yra skirtinguose skyriuose, priklauso tam pačiam teisės institutui. Tačiau tarp reguliuojamų santykių objektų pirmajame matome „giras“, o antrajame – „miškus“.

„Miškelis“ yra vienintelė miško rūšis, kuriai apsaugoti teko sukurti atskirą normą – PLS, IX, 18, nustatančią atsakomybę, kai „kas kam užsiaugintame miškelyje kokią nors žalą smurtu tyčia padarytų arba iškirstų“. Čia skiriamoji miško savybė yra „užsiaugintas“, ir būtent toks miškas pavadintas „miškeliu“. Įdomu, kad minėtas straipsnis pasirodė vėlesnėje, vadinamojoje Išplėstinėje, PLS redakcijoje. Jos IX skyrius papildytas trimis straipsniais: „18. Kas kam užsiaugintame miškelyje žalą padarytų“, „19. Kas kam sodą išvogs“ ir „20. Apie žemės įkainojimą“. Priskyrimas šiai normų grupei suponuoja mintį, kad toks miškelis kilmės ir paskirties požiūriu artimesnis sodui ir dirbamai žemei nei giriai ir užima tarpinę poziciją tarp laukinės gamtos ir žemės ūkio objektų. Tiesa, atsakomybės už smurtu padarytą žalą miškeliui ir sodui

klausimas sprendžiamas lygiai taip pat kaip ir smurtu pasikėsinant į girias, miškus, gaudimvietes, bebrynus ir kt. – nustatyta įprasta „smurtinė“, t. y. padarytos moralinės žalos („skriaudos“ jo garbei) kompensacija savininkui pagal luominę nukentėjusiojo padėtį (12 rublių grašių bajorui ir 3 rubliai grašių „žmogynui“ – standartinio didžio kompensacija, skiriama ir kitais smurtavimo bei įžeidinėjimo atvejais), ir pinigine bauda, apskaičiuojama pagal iškirsto miško kiekį ir kokybę, sumedžioto žvėries rūšį ir skaičių ir pan.

Taigi aptariamai terminai vartojami sinoniškai, nepaisant fizinių miškų savybių (medžių rūšies, amžiaus, tankumo ir kt.) ir tik vienas „miškelis“ išskiriamas kaip žmogaus išsiaugintas gamtos objektas. Tiesa, saugant miškus nuo iškirtimo ir padegimo, įstatymų leidėjas nebeišskiria ir miškelių: TLS, X, 5, 17 išvardytos vienodai saugomos visos įstatymų leidėjui žinomos miškų rūšys – giria, šilas, miškelis, miškas, ažuolynas ir „kiti sąžalynai“. Statutuose minimi ir jų savininkai – valdovas ir visų trijų bajorijos sluoksnių nariai – kunigaikščiai, ponai ir tarnybiniai bajorai (pagal PLS terminiją „žemionys“), o išsiaugintų miškelių – bajorai („šlėktos“) ir valstiečiai („žmogynai“). PLS vertėjas ir komentatorius „Ypač stebina straipsnyje fiksuojama valstiečio užsiaugintos girios nuosavybė“ [12, p. 334], tačiau norėtume priminti skaitytojams, kad pagal viduramžių Europoje vyravusią suskaidytos žemės nuosavybės teisės koncepciją net valstiečiai baudžiauninkai buvo tiesioginiai žemės savininkai ir disponavo ja su sąlyga, kad nebūtų pažeista jų pono, kaip aukščiau-siojo tos žemės savininko, teisė į tą žemę [plačiau apie šią koncepciją žr.: 9; 10].

Bažnyčios, miestiečių ir valstybės miškai Statutuose nėra minimi, bet tai nereikia, kad tokių nebuvo ar su jais susieti visuomeniniai santykiai negavo teisinio reguliavimo. Dvaro sąvoka apimdavo dirbamą žemę, miškus, ežerus, pievas ir kitas naudmenas, pastatus, įrankius, gyvulius ir priklausomus valstiečius, o TLS, III, 33 „Apie žemės bylas tarp dvasinių ir pasaulietinių luomų“ nustatė, kad bažnyčios dvarams galioja tos pačios Statuto normos, kurios nustato bajorų dvarų statusą, o ginčai sprendžiami tų pačių bajorų teismų – pakamario, žemės ir komisarų (pastarasis veikė kaip didžiojo kunigaikščio teismo atmaina). Vadinas, mūsų straipsnyje aptariamos Statutų normos dėl bajorų miškų galiojo ir bažnyčios miškams. Kol miestas neturėjo savivaldos pagal Magdeburgo teisę, jis juridiskai nebuvo atskirtas nuo kaimo, jo teritorija nebuvo išskiriama iš valsčiaus, o jo gyventojai (išskyrus bajorus ir dvasininkus) priklausė valstiečių luomui, dažnai (ypač miesteliuose) turėjo dirbamos žemės ir naudmenų už miesto ribų. PLS, IX, 18 mums aiškiai parodo, kad valstiečiai (taigi, ir jiems prilyginti mieste gyvenantys amatininkai ir pirkliai) galėjo turėti nuosavus miškus (bent išsiaugintus), kuriuos saugojo Lietuvos Statutai.

Kiek išsamiau reikia pasisakyti dėl valstybės miškų. LDK ilgą laiką buvo įprasta tapatinti valstybės ir valdovo nuosavybę. Skirti valstybės ir valdovo dvarus buvo pradėta tik po 1569 m. Liublino unijos, valstybės ir valdovo iždai buvo atskirti tik 1589 m. Pajamos iš valstybės dvarų ir jų kompleksų, vadinamų seniūnijomis, ėjo tik valstybės reikalams, o iš sosto dvarų ir jų kompleksų, vadinamų ekonomijomis, – di-

džiajam kunigaikščiui, jo šeimai ir rūmams išlaikyti. Valstybės dvarai buvo dalijami nusipelnusiems bajorams kaip atlyginimas už jų nuopelnus ir turėjo paskatinti tolesnei valstybės tarnybai. Laisvi valstybės dvarai buvo laikomi vakansijomis, kurių didysis kunigaikštis pasilikti negalėjo ir kurias privalėjo išdalyti bajorams pagal bendrą paskyrimo į laisvas vietas tvarką. Liublino unijos akto 22 straipsnyje draudžiama dalyti bajorams sosto dvarus, tačiau jeigu kuris bajoro dvaras atitektų didžiajam kunigaikščiui kaip išmarinis turtas, didysis kunigaikštis galėjo suteikti tokį dvarą kuriam nors bajorui, kad nenukentėtų karo tarnybos interesai. Taigi XVI a. viduryje didžiojo kunigaikščio domeno pagrindu susiformavo dvi žemės (plačiuoju požiūriu – apimant dirbamą žemę, miškus, ežerus, pievas ir kitas naudmenas) nuosavybės formos – valstybės ir sosto. Valstybės žeme didysis kunigaikštis disponavo ne kaip jos savininkas, bet kaip aukščiausias pareigūnas, įgaliotasis valstybės atstovas. Sosto žemė buvo laikoma didžiojo kunigaikščio nuosavybe, bet savininko teisės buvo suvaržytos, nes didysis kunigaikštis negalėjo mažinti sosto valdų, t. y. negalėjo jų laisvai perleisti kitam. Toks didžiojo kunigaikščio, kaip sosto žemės savininko, teisių suvaržymas išplaukė iš didžiojo kunigaikščio ir bajorų sutartinių santykių. Bajorų kviečiamas į Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus sostą ir jų renkamas visuotiniame seime valdovas pasirašydavo *pacta konventa*, todėl buvo priklausomas nuo bajorų. Sosto žemę jis gaudavo ne paveldėdamas, o iš bajorų. Natūralu, kad valdovas negalėjo ją laisvai disponuoti. Žinoma, ALS nebuvo pataisytas pagal Liublino unijos aktą, o TLS buvo

priimtas atvirai ignoruojant daugelį Unijos akto nuostatų ir Abiejų Tautų Respublikos gyvenimo realijų. Atsižvelgiant į visas šitas aplinkybes, galima teigti, kad sąvoka „valdovo miškai“ Lietuvos Statutuose apima tiek didžiajam kunigaikščiui priklausančius sosto miškus, tiek jo valdomus valstybės miškus, kuriems suteikta vienoda teisinė apsauga.

2. Miškų apsauga naudojant savarankišką ūkinę reikšmę turinčius objektus ir įgyvendinant servitutus miške

Žinoma, ne visada miškas buvo tolygiai apaugęs medžiais ir vienodai vertas žemės plotas – jame būta laukymų, vandens telkinių ir kt., kai kurie jo plotai pasižymėjo ypač vertinga gyvūnija ar augalija. Tokie miško elementai galėjo turėti savarankišką ūkinę reikšmę. Teisė eksploatuoti juos galėjo būti atskirta nuo teisės eksploatuoti mišką ir suteikta kitiems asmenims (ne miško savininkui). Sprendžiant iš Lietuvos Statutų, iš miško buvo galima eliminuoti šiuos objektus – drevinius medžius, ežerus, pievas, gaudymvietes, bebrynus, apynynus. Pabrėžtina, kitiems asmenims būdavo suteikiama ne nuosavybės teisė į šiuos objektus, o jų naudojimo teisė. Geriausiai tai iliustruoja PLS nuostata dėl drevinių medžių, aiškiai nustatanti, kad pats medis priklauso miško savininkui: „O kai medis, kuriame būtų jų drevės, ar su bitėmis, ar be bičių, nuvirs arba nors medis nenuvirs, gali jie avilį su dreve iškelti, o to medžio vainiką ir kelmą palikti girioje tam ponui, kieno giria yra.“ [12, p. 222–223] Kiekvieną objektą reikėjo eksploatuoti tiksliai pagal jo paskirtį: ežeruose buvo galima žvejoti, o pievose – šienauti, apynynuose – draskyti

apynių, o gaudymvietėse ir bebrynuose – medžioti, bet pastaruosiuose – tik bebrus. Pievų nebuvo galima, pvz., apšodinti medžiais ir paversti mišku, o ežere medžioti ar statyti malūną. Kiekvienu atveju teisė eksploatuoti tokį objektą buvo suteikiama kaip tam tikro asmens ar jų grupės išimtinė teisė, privilegija ir įforminama valdovo raštu ar teisiniu papročiu. Minėtų objektų naudojimą svetimame miške užtikrindavo servitutai, Statutuose vadinami „вход“ arba „выход“ („įeiga“).

Lietuvos Statutuose detalai reguliuojamas visas kompleksas šių glaudžiai susietų visuomeninių santykių. Įstatymų leidėjas akivaizdžiai stengiasi suderinti kelių asmenų interesus ir išspręsti du svarbius uždavinius: užtikrinti nevaržomą drevinių medžių, vandens telkinių ir pievų eksploatavimą svetimame miške, bet kartu apsaugoti mišką nuo pasikėsinimų įgyvendinant servitutus. „... Kas nuo seno turi ežerus, pievas arba dreves kieno nors girioje, negali dėl ežero, pievų, drevių svetimos girios savintis; o tas, kieno girioje būtų ežerai, pievos ir drevės, irgi negali tų svetimų įeigų prie savo girios prijungti“ [12, p. 223]. Panorėjęs savo mišką iškirsti (pvz., arimams ar pievoms išplėsti), asmuo privalo palikti drevinius medžius, nesužaloti ir ugnimi neapdeginti jų, o „...ardamas tą savo lauką neturi prie svetimos drevės priarti arčiau negu galės iš vagos medį botkočiu pasiekti. O jei priars arčiau to medžio ir dėl to tas medis nudžius, tai tas privalės tą medį apmokėti tam, kieno medis bus“ [12, p. 223]. Ne visada įstatymų leidėjas apsiribodavo žalos kompensavimu – PLS, IX, 4 nustato: „O kas savo girioje svetimą ežerą išžvejys, tai turi tam, kieno ežeras bus, smurtinę mokėti ir

mums, valdovui, kartotinę, ir už žuvis, dėl ko tas turės drąsos prisiekti, kiek jam žalos žuvimis padaryta. Taip pat jeigu kas savo girioje svetimas pievas smurtu nušienaus ir muštynes sukels, stumdamas tą iš jo pievų, tai privalės mokėti smurtinę ir mums, valdovui, kartotinę; o jeigu muštynės neįvyks, bet kas nors svetimas pievas nušienaus, tai šieną privalės su atlygiu grąžinti“ [12, p. 223–224].

Suprasti šią normą įmanoma tik kompleksiskai išanalizavus kitas šio skyriaus normas, visų pirma PLS, IX, 1, 7, 9, 10, 11, 18 ir atitinkamus ALS ir TLS straipsnius. Visos minėtos PLS normos sukonstruotos pagal klasikinę viduramžių teisės schemą: teisės pažeidimo padarymas sukelia dvi teisinės pasekmes: kompensaciją, mokama nukentėjusiajam, ir bausmę (dažniausiai baudą), atliekamą tą tvarką nustačiusiojo naudai, jei šis nenustatė kitaip³. Iš tikrųjų visose šiose normose matome 12 rublių grašių didžio „smurtinę“ už bajoro garbės įžeidimą smurtu pasikėsinant į jo teisę, ir baudą, tokio pat didžio kaip ir „smurtinę“ (PLS, IX, 7, 10, 11) arba apskaičiuojamą pagal žvėrių ar medienos kiekį ir rūšį (PLS, IX, 1, 9, 18). PLS, IX, 1, 7, 10 ir 11 ši bauda aiškiai nustatyta valdovo naudai. PLS, IX, 9 nepasakyta, kam atitenka bauda, bet pagal analogiją su PLS, IX, 1 galima spėti, kad taip pat valdovui (būtų nelogiška manyti,

kad už stumbrą ar briedį bauda atitenka valdovui, o už bebrą – bajorui). ALS, X, 7, 10, 11 ir TLS, X, 7, 10, 11 nebėra 12 rublių grašių didžio baudos valdovui, o ALS, X, 1, 9, 15 ir TLS, X, 1, 9, 11, 15 matome „smurtinę“ ir baudą, apskaičiuojamą pagal žvėrių ar medienos kiekį ir rūšį, ir, sprendžiant iš konteksto, atitenkančią bajorui. Taigi, turime tendenciją – valstybė palengvina valdančiojo luomo narių – ir nukentėjėlių, ir pažeidėjų – padėtį. Dabar nukentėjėliai keturiais atvejais greta „smurtinės“ gauna baudą, o pažeidėjai trimis atvejais atleisti nuo baudos ir vienu atveju privalo mokėti perpus (nuo 12 iki 6 rublių grašių) sumažintą „smurtinę“ (TLS, X, 11). Iš esmės viskas dera su bendra valstybės politika – antroje XVI a. pusėje teisinės bajorijos laisvių garantijos pasiekė savo maksimumą, krašte nusistovėjo „bajorų demokratijos“ politinis režimas, o didysis kunigaikštis buvo labiau aristokratinės respublikos prezidentas negu monarchas, bajorijos vadas, o ne tautos atstovas.

Grįždami prie PLS, IX, 4, pabrėžiame, kad nuostata „tai turi tam, kieno ežeras bus, smurtinę mokėti ir mums, valdovui, kartotinę, ir už žuvis, dėl ko tas turės drąsos prisiekti, kiek jam žalos žuvimis padaryta“ jokių būdu negali būti traktuojama kaip trinarė konstrukcija: dvi kompensacijos ir viena bauda už vieną teisės pažeidimą. Čia tais pačiais veiksmais padaromi du teisės pažeidimai: vienas prieš bajoro garbę, kitas – prieš jam suteiktą turto naudojimo teisę. Šiame straipsnyje, kaip ir daugelyje kitų, susipynė viešosios ir privatinės teisės elementai. Nustatydamas „smurtinę“ ir baudą valdovui už smurtu išžvejotą ežerą, įstatymų leidėjas gina viešąjį bajoro intere-

³ Rašėme, kad viduramžių teisei buvo būdingas siekimas pirmiausia visiškai ar bent iš dalies atkurti nukentėjusiojo (ar jo šeimos) materialinę padėtį – kompensuoti nedarbingumą, prarastą turtą, maitintojo netekimą ir kt. Kartu teisės pažeidėjas privalėjo nukentėti už valstybės nustatytos tvarkos pažeidimą. Būdavo, kad įstatymų leidėjas ir baudą skyrė nukentėjusiojo naudai. Kartais įstatymų leidėjas, nustatęs kompensaciją, neskyrė bausmės, o kai nukentėjusioji pusė buvo valstybė arba ją personifikuojantis valdovas – apsiribodavo bausme.

są, jo socialinį statusą, vietą socialinės piramidės viršūnėje⁴, o įpareigodamas pažeidėją sumokėti sužvejotos žuvies kainą, jis gina privatinį turtinį bajoro interesą. Analogiškai sukonstruota tame pačiame straipsnyje esanti norma dėl nušienautos pievos: „smurtinė“ ir bauda už smurtu nušienautą pievą ir įpareigojimas sumokėti be smurto nušienauto šieno kainą. Viskas yra logiška ir suprantama. Ankstesniame straipsnyje aptarėme analogišką situaciją dėl PLS, IX, 1 (dėl neteisėtos medžioklės), kur kiti tyrėjai įžvelgė tokią dirbtinę, viduramžių teisei nežinomą, trinarę konstrukciją.

Dabar galime paaiškinti ir PLS, IX, 7 („Kas kam ežerą ar kūdrą, ar tvenkinį išžvejotų“) nuostatą, dėl kurios susidūrėme su sunkumais ankstesniame straipsnyje: „... toks turi sumokėti smurtinę, dvylika rublių grašių, ir karaliui dvylika rublių grašių, bei žalą atlyginti ir malūną atstatyti“ [12, p. 225] (lenkiškame PLS tekste ji skamba taip: „takovi ma gwałt zapłacić dwanascie rubli grossi i szkodą oprawicz, i mlin zbudowacz“ [2, p. 251], t. y. jame nėra 12 rublių grašių baudos valdovui). Ankstesniame straipsnyje išsakėme ne itin įtikinamą spėjimą, kad lenkiškuose nuorašuose, kurie, kaip žinoma, yra vėlesni vertimai iš kanceliarine slavų kalba parašyto Statuto teksto, buvo ištaisyta į ankstesnius nuorašus įsibrovusi klaida (turbūt perrašinėtojo, du kartus surašiusio tą 12 rublių baudą). Dabar galime pasitaisyti, nes pastebėjome, kad į vėlesnę Išplėstinę PLS redakciją įtraukta me PLS, IX, 18 („Kas kam užsiaugintame

miškelyje žalą padarytų“) taip pat nėra 12 rublių grašių baudos valdovui, o bauda, apskaičiuojama pagal medienos kiekį ir rūšį, sprendžiant iš konteksto, atitenka miško savininkui. Vadinas, pirmiau atskleistas procesas (kad valstybė palengvina valdančiojo luomo narių padėtį) pasireiškė jau Išplėstinėje PLS redakcijoje: lenkiškame PLS Ališavos nuoraše (jis pasirodė Lietuvoje arba kaimyniniuose Baltarusijos rajonuose 1550 m.) ir slaviškame Slucko nuoraše (šis surašytas Vilniuje XVI a. devintajame dešimtmetyje [12, p. 100–102]). Pastarasis yra itin vertingas tuo, kad jame matome 15 straipsnių (iš jų PLS, IX, 18, 19), kurių nėra ankstesniuose PLS nuorašuose, o ALS jie yra truputį kitokios redakcijos, bei 14 straipsnių, kurių nėra nei ankstesniuose PLS nuorašuose, nei ALS (tarp jų PLS, IX, 20) [4, p. 8]. Manytina, šie straipsniai yra PLS papildymai, priimti iki 1566 m.

Be abejo, skaitytojai gali paklausti; kodėl sumą, apskaičiuojamą pagal medienos kiekį ir rūšį, laikome bauda, o ne kompensacija? Kompensacijos paskirtis yra atkurti nukentėjusiojo materialinę padėtį, todėl kompensacija ir žala turi būti tolygios. Jei išmokama suma mažesnė už žalą, pažeidėjas pasipelno, o nukentėjęs kenčia; jei didesnė – atvirkščiai. Tais atvejais, kai įstatymų leidėjas iš tikrųjų siekia nustatyti teisingą žalos atlygį, jis aiškiai formuluoja tą siekį, t. y. vengia fiksuotos sumos ir pabrėžia, kad žalą reikia deramai nustatyti: antai asmuo privalo mokėti „... už žuvis, dėl ko tas turės drąsos prisiekti, kiek jam žalos žuvimis padaryta“ (PLS, IX, 4) arba „ir jeigu savo nuostolius prieš jį įrodys, tai turi jam atlyginti“ (PLS, IX, 5), arba „... jei malūnas būtų sugriautas, tas pats, kas būtų

⁴ Priminkime, bajoro garbės ir orumo klausimai priskiriami viešajai teisei, Statutuose apie juos kalbama jau III skyriuje (skirtame bajorijos interesams saugoti), aukščiau už šias vertybes yra tik valdovo ir krašto apsaugos reikalai, saugomi I ir II Statuto skyriuose.

sugriovęs, iš naujo savo sąskaita [malūną privalo] atstatyti; o jei nenorėtų atstatyti, o būtų dėl to iš naujo pašauktas, tada turi būti atliktas iš jo piniginis išieškojimas pagal to atstatymo kainą ir [prarastas] pajamas, kas bus įrodyta“ (TLS, X, 7). Baudos paskirtis yra nubausti už pažeidimą, jos dydis priklauso ne tik nuo žalos dydžio, bet ir nuo daugelio kitų aplinkybių (nukentėjėlio ir pažeidėjo luominės padėties, pažeidimo pavojingumo ir padarymo aplinkybių ir kt.). Labai gerai tai iliustruoja kaip tik PLS, IX, 18, kuriame iškirtęs kito asmens išsiaugintą mišką asmuo atsako pagal vieną iš trijų normų: a) jo nesugavus ir nepaėmus įkalčio (medžių) – nustatyta „smurtinė“ (12 kapų grašių, jei pažeidėjas yra bajoras, ir 3 – jei-gu žmogynas) ir bauda „už vežimą medžių po aštuonis grašius“; b) jos nesugavus, bet paėmus įkaltį – bauda „už kiekvieną medį, kuris tiktų tiek klėties, tiek trobos rąstams – po dvylika grašių, o kuris tiktų tiek ienoms, tiek ir malkoms, po šešis grašius“; c) su įkalčiu sugavus – „turi savo gyvastį išpirkti“ (t. y. mirties bausmė, jei nesumokės išpirkos pagal savo luominę padėtį). Visais šiais atvejais žala yra ta pati, bet matome, kaip skiriasi mokamos sumos. Be abejo, čia turime būtent baudą.

3. Luominis principas saugant miškus

Iš cituotų normų skaitytojai turbūt jau pastebėjo aiškų luominį žalos kompensavimo ir bausmės skyrimo pobūdį. Akivaizdu, kad ežerus, pievas ar drevinius medžius bajorų ir didžiojo kunigaikščio miškuose eksploatavo valstiečiai („žmogynai“). Taip pat neabejotina, kad šiomis teisėmis naudojosi daugelis kartų žmonių: šaltiniuose

kalbant apie tokias teises pabrėžiama „iš senų laikų“, „pagal paprotį“, „pagal seną privilegiją“, XVI a. aktuose daromos nuorodos į XV a. ar net XIV a. valdovus, suteikusius ar pripažinusius tokias teises ir pan. Manytina, daugelis šių teisių buvo suteikta laisviesiems valstiečiams ar jų bendruomenėms dar tais laikais, kai tam tikri miškai buvo didžiojo kunigaikščio domene. Perleidžiant domeno plotus bajorams ar Bažnyčiai, valstiečiams buvo paliekamos jų turimos teisės.

Bajorų miškai buvo ūkinės valstiečių veiklos sritis, kartu jų ir bajorų interesų susikirtimo arena. Būdami bajorų teisės kodeksai, Lietuvos Statutai visus santykius reguliavo per bajorijos interesų prizmę. Apskritai kitų luomų narių elgesys Statutuose reguliuojamas tiek, kiek tai liečia bajorijos interesus. Aristokratinės valstybės – LDK – piliečiai buvo tik bajorai, jų santykiai su kitų luomų nariais buvo viešosios teisės reguliavimo objektas⁵, ir valstiečių servitutus bajorų miškuose užtikrinančios normos taip pat priskirtinos viešajai teisei.

Būdavo, kad objektus bajoro miške eksploatavo ne jo paties, o kito bajoro, Bažnyčios ar valdovo priklausomi valstiečiai. Todėl buvo aktualu nustatyti miško savininko jurisdikcijos šiems valstiečiams ribas. PLS, IX, 5, pavadintas „Kas savo girioje kieno nors žmogų užkluptų ir sugautų“ nustatė: „O kas savo girioje kieno nors žmogų užkluptų bei apgrobūt, tai už tą apgrobimą neprivalės atlyginti, tačiau turi

⁵ Prisiminkime, kad ir Romos imperijoje, iš kurios ir perimta tradicija skirstyti teisę į viešąją ir privatinę, viešosios teisės normos reguliavo ne tik valstybės tarnybą, šventyklų, kulto tarnų reikalus, bet ir socialinių grupių – patricijų ir plebėjų, vergų ir vergvaldžių tarpusavio santykius.

tą žmogų ir tą grobinį perduoti ponui, kad laiduotų, ir nuvesti į girią prie kelmo, kur grobė, bei savo nuostolius prieš jį įrodinėti. Ir jeigu savo nuostolius prieš jį įrodys, tai turi jam atlyginti. O jeigu girioje jam žala nepadaryta ir jis be kaltės jį apgrobė, turi tą grobinį jam gražinti ir atlyginti“ [12, p. 224]. Slaviški terminai „пограбил“ ir „грабеж“, PLS vertėjų ir komentatorių išversti „apgrobė“ ir „grobinys“, neturi klaidinti skaitytojų dėl tokių miško savininko veiksmų pobūdžio. Kalbant, pvz., apie teismo sprendimo vykdymą, Statutuose ir kituose istorijos šaltiniuose vartojami tie patys terminai, kuriuos būtų geriau versti kaip „atėmė“ ir „atimtas turtas“. Komentatoriai paaiškino šią normą taip: „5 straipsnis griežtai gina girios savininko teises, leisdamas jam savo žemėje užkluptą žmogų net atgrobti, t. y. be teismo atimti iš kaltininko jo pasisavintas girios gėrybes. Iš tokio įsibrovėlio dažnai dar buvo atimami ir jo darbo įrankiai, ir arkliai. Straipsnyje taip pat nurodyta, ir kaip teisėtai atgauti visą atlyginimą už padarytą žalą“ [12, p. 333]. Norime truputį pataisyti komentatorius. LDK galiojo viduramžių teisės principas „kieno žemė, to ir valdžia“, savininkas privalėjo savo valdose palaikyti viešąją tvarką, administruoti ir teisti priklausomus žmones, t. y. vykdyti tai, kas dabar yra vykdoma valstybės ir / ar savivaldybių. 1447 m. Žemės privilegija visiems LDK bajorams žemvaldžiams suteikė tėvoninio teismo teisę priklausomiems žmonėms (anksčiau tokią teisę turėjo tik gavusieji specialius valdovo raštus), 1468 m. Kazimiero teisynas nustatė, kaip traukti atsakomybėn kitą poną turinčius valstiečius, o PLS tik truputį pakeitė tą procedūrą. Privačiose valdose

policijos funkcijas vykdė savininko paskirti ir jam atskaitingi žmonės (TLS, X, 5 jie pavadinti „miško sargais“), tad sulaikyti miške tą „įsibrovėlį“ ir atimti iš jo miško gėrybes ir darbo įrankius (jo padaryto teisės pažeidimo daiktinius įrodymus) buvo ne tik miško savininko teisė, bet ir pareiga – jis čia tiesiog vykdė jam valstybės perduotą funkciją. Negalime pritarti ir teiginiui, kad buvo leista „be teismo atimti“ miško gėrybes ir darbo įrankius. Čia teismas kaip tik numatytas – to „įsibrovėlio“ pono tėvoninis teismas. Juk sulaikytą teisės pažeidėją ir visus tuos daiktinius įrodymus reikėjo perduoti ponui, ir dar parodyti jam teisės pažeidimo vietą, o šis privalėjo įvykdyti teisingumą ir atlyginti žalą (TLS, X, 5 truputį detalizavo šią procedūrą ir dar nustatė, kad, ponui nepanorėjus atlikti teisingumo, reikia pakviesti vaznį su dviem bajorais kviestiniaiis tai žalai paliudyti ir toliau kreiptis į valstybės teismą įprasta tvarka.)

Akivaizdžiai luominio pobūdžio buvo medžioklės teisė, Lietuvos Statutuose detalčiai reglamentuota ir saugoma kaip valdančiojo luomo pramoga, vienas „riteriškų papročių“, bajorų gyvenimo būdo išraiška. Paprastai miške medžioklė buvo vienas iš daugelio galimų jo eksploatavimo būdų, jei šis miškas neturėjo gaudymvietės statuso. Gaudymvietė yra miškas ar jo dalis, eksploatuojama būtent kaip medžioklės plotai – tai jos ekonominė paskirtis, tinkamiausias eksploatavimo būdas. Medžioklės teisė didžiojo kunigaikščio miške esančioje gaudymvietėje, suteikta kaip monopolinė tam tikro bajoro teisė, jo privilegija, buvo atskirta nuo nekilnojamojo turto nuosavybės teisės. Didžiojo kunigaikščio valdose medžioklės teisės subjektas galėjo savintis

medžioklės rezultatus, t. y. sumedžiotą žvėrį, bet negalėjo eksploatuoti ir savintis kitų tos gaudymvietės išteklių, pvz., medienos ir nesumedžiotą žvėries. Gaudymvietė buvo atleista nuo kitų eksploatavimo būdų ir saugoma nuo pasikėsinimų, tačiau čia Lietuvos Statutų normos gynė ne nuosavybės teisę į mišką ir laukinius gyvūnus, bet viešojo pobūdžio bajorų medžioklės teisę, svarbią jų socialiniam statusui palaikyti, todėl priskirtinos viešajai LDK bajorų teisei (kadangi detali medžioklės teisės analizė pateikta paskelbtame straipsnyje [8], čia apsiribosime šiais teiginiais).

4. Kompleksinė miškų apsauga

Nepaisant tautos tradicijų ir jų atgarsio XVI a. grožinėje literatūroje⁶, įstatymų leidėjo akyse miškas nebėra sakralinis dalykas, Lietuvos Statutų požiūris į miškus labai pragmatiškas, galima net sakyti utilitarinis. Miškas tenkina tam tikrus žmonių poreikius, dalis kurių yra viešojo, dalis – privatinio pobūdžio. Įstatymų leidėjas aiškiai mato tuos poreikius ir stengiasi apsaugoti asmenų teisę į miško išteklių eksploatavimą, ir dabar netraktuoja miško kaip gamtos paveldo, nesiekia apsaugoti kraštovaizdžio, biologinės įvairovės. Tačiau kurdamas kai kurias normas, įstatymų leidėjas, gal ir nesiekęs to, pasikėlė į aukštesnį laiptą – nuo tam tikrų miško išteklių apsaugos perėjo prie kompleksinės viso miško apsaugos. PLS, IX, 3 analizė leidžia kalbėti apie kompleksinę miškų apsaugą įgyvendinant servitutus, t. y. miškas saugomas ne tik kaip medžių visuma – saugoma ir jo laukinė gyvūnija.

„... Kas turi kieno nors girioje savo dreves arba ežerus, arba pievas, o prie pievų lūšnas, važiuoti prie ežero jam su velke ir neimti jam šuns nei ragotinės, nei jokios šaudyklės, kuo galėtų žvėriui žalos padaryti. O kas pievas svetimojoje girioje turi, tas turi savo senomis pievomis naudotis, o naujų neturi prisijungti; ir jeigu jo senosios pievos apaugtų, tai gali jas vėl sau prasiskinti. O kas turi dreves kieno nors girioje, drevininkai ... gali turėti tik kirvį ir peikeną, kuo dreves apdorotų. O į pievas neturi su niekuo eiti, tik su kirviu, kuo brūzgynus praskintų, ir su dalgiu, kuo turėtų šienauti. Tačiau tie, kurie ežerus turi ... leisdama jiems iš tos girios malkų savo lūšnoms paimti bei lovius žuvims pasidaryti. O tiems, kurie turi pievas, leidžiama stirtą arba žagą, arba daržinę pasidirbdinti ar aptverti. Ir drevininkams leidžiama lunką geiniui ar luobus rėčkai ir kitiems poreikiams, kad drevininkams jų drevių poreikiams priklausio, kiek jiems reikės ir ką galės su savimi, o ne vežimu išvežti, gali iš bet kieno girios, kurioje jų drevės bus, paimti... O medžių statybai ir malkoms per tas įeigas niekas neturi savo poreikiams iš svetimos girios imti...“ [12, p. 222–223]. Įstatymų leidėjas čia pasirodo puikiai išmanantis žmogaus psichologiją: ginkluotam drevininkui ar šienplovui sunku susilaikyti pamačius staiga pasitaikiusią stirną ar kitą žvėrį, todėl draudžiama net turėti ginklą. Tačiau ginklo sąvoka gali būti per siaurai interpretuota, todėl, stiprindamas šį draudimą, įstatymų leidėjas prie negatyvios teisinės konstrukcijos priduria pozityviąją ir išvardija visus įrankius, kokius gali su savimi turėti tas drevininkas ar šienplovys. Lygiai taip pat greta bendro draudimo vežimu išvežti medieną ir imti

⁶ Žr., pvz., Mikalojaus Husoviano „Giesmę apie stumbro išvaizdą, žiaurumą ir medžioklę“ [11].

medžių statybai ir malkoms matome leidimą pasidirbdinti konkrečius dalykus – stirną arba žagą, arba daržinę ir kt.

Deja, Lietuvos Statutai, apsaugoję mišką nuo iškirtimo naudojantis servitutais, nedraudė pačiam miško savininkui iškirsti jį visai arba dalimis. PLS komentatoriai lyg įžvelgė tokį draudimą PLS IX, 10. Visiškai teisingai išvertę „Jeigu kas svetimus apynynus smurtu išdraskytų ar sukapotų, nors ir savo veldėmėje...“, paskui pakomentavo: „Jame numatyta, kad taip pat baudžiamas net ir tas, kuris apynynus „savo veldėmėje“ iškirstų“ [12, p. 226, 333]. Tačiau slaviškame šios normos tekste visiškai aiškiai kalbama apie svetimus apynynus: „Пак ли бы хто хмелища кгвалтом подрал або порубал, хотя у своей дедизне, **чуэние**, а в том на него слушный довод вчинять, таковой маеть кгвалт заплатити, **чье хмелища**...“ [2, p. 252] [paryškinta mūsų – J.M.]. Lenkiškasis PLS tekstas taip pat nekvestionuojamas: „Jeslibi chmieliscza gwaltem подрал або порубал, би теш і в своєїєй dziedzinie **czudze**, а в тим наґн слuszni довод uczinia, takovi ма placicz gwałt, **czyje chmieliscza**...“ [2, p. 253] [paryškinta mūsų – J.M.]. Lygiai taip pat nėra ribojamas sumedžiotų žvėrių ar sužvejotų žuvų kiekis. Galima juos visus sumedžioti ir sužvejoti (jei tai apskritai fiziškai įmanoma). Lietuvos Statutai saugo būtent bajorų teisės, ir jei šie sugeba, nepažeisdami kitų bajorų teisių, visiškai išnaudoti gamtos išteklius, visa apimtimi išnaudoti jiems suteiktą miško, apynyno, gaudymvietės ar ežero eksploatavimo teisę, tai nėra teisės pažeidimas.

Kompleksinę miško apsaugą matome dar vienoje normoje – ALS, X, 17 ir TLS, X, 17. Konstatavęs, kad gaisrai dar „smarkiai ken-

kia dreviniams medžiams, bitėms, žvėriui ir paukščiams“, įstatymų leidėjas ALS, X, 17 nustatė už tyčią ar dėl neatsargumo sukurtą gaisrą mirties bausmę ir žalos kompensaciją iš kaltininko turto, o TLS, X, 17 panaikino mirties bausmę ir nustatė kompensaciją tik už tyčią padegtą mišką. Dėl neatsargumo sukūręs gaisrą asmuo galėjo pasiteisinti priesaika, bet atsisakęs prisiekti privalėjo kompensuoti žalą.

Pritariame konferencijoje išsakytai nuomonei, kad atsakomybės už miškų padegimą reikia nagrinėti bendros valdžių politikos bei socialinės ir ekonominės aplinkos, kuri keitėsi kaip tik XVI a. viduryje, kontekste [14, p. 110–111]. Iš tikrųjų, krašto ekonomikai tai buvo vienas iš palankiausių laikotarpių per visą LDK istoriją. Tačiau žemės ūkio raida, intensyvi prekyba ir statyba reiškė padidėjusį spaudimą miškams. Medienos, potašo ir dervos poreikis, būtinumas rasti papildomos žemės arimams ir pievoms praplėsti, per miškus slenkančios ir ten pat apsinakvojančios ilgos vežimų vilkstinės su ne itin atsargiai pakuriančiais laužus vežėjais ir kt. buvo pagrindiniai pavojai miškams, kurių įstatymų leidėjas nebegalėjo ignoruoti. Teisinės apsaugos išplėtimas privatiems išsiauginantiems miškams išplėtinėje PLS redakcijoje, atsakomybės už miško padegimą nustatymas ALS, 1567 m. Miško nuostatų priėmimas valdovo miškų ūkiui sutvarkyti – visa tai buvo nuoseklios vyriausybės politikos žingsniai. Sankcijos už miško padegimą sušvelninimas TLS mums neatrodo kaip atsisitraukimas nuo šios politikos. Ilgai dirbdami su Lietuvos Statutais, negalime nepastebėti tam tikro ALS būdingo teisinio reguliavimo maksimalizmo, pasireiškiančio ir nustatant griežčiausias

sankcijas, ir reikalaujant iš teisėjų nagrinėti bylas tik pagal Statutą, ir reikalaujant iš pavieta administracijos sušaukti bajorų kariuomenę teismo sprendimui įvykdyti ir kt. TLS užtikrintas teisinis reguliavimas ne tik detalesnis, bet ir pragmatiškesnis, labiau atsižvelgiama į gyvenimo realijas (pvz., teisėjams vėl leista teisti pagal įvairius šaltinius ir net kitų kraštų teisę, dėl pasipriešinimo teismo sprendimui nutarta kreiptis į Vyriausiąjį tribunolą ir pan.). TLS mėginama ne tik apsaugoti miškus, bet ir apginti asmenį nuo nepagristų kaltinimų, užkirsti kelią miško savininkų piktnaudžiavimams ir savivalei. Todėl detalizuota kaltės įrodinėjimo procedūra, patikslinta servitutų įgyvendinimo miškuose tvarka, nustatyta kompensacija už medžioklės metu padarytą žalą kaimynų pasėliams.

Išvados

Lietuvos Statutuose buvo vienodai saugomos visos įstatymų leidėjui žinomos miškų rūšys – giria, šilas, miškelis, miškas, ąžuolynas ir „kiti sąžalynai“, tačiau žalos kompensavimas ir bausmės skyrimas buvo akivaizdžiai luominio pobūdžio, siejamas pirmiausia su miško savininko ir jo teisių pažeidėjo vieta socialinėje hierarchijoje. Lyginant PLS, ALS ir TLS atskleidžiama tendencija – valstybė palengvina valdančiojo luomo (bajorijos) narių – ir nukentėjėlių, ir pažeidėjų – padėtį. Eksploatuojant miškus bajorų santykiai su kitų luomų nariais buvo viešosios teisės reguliavimo objektas,

ir valstiečių servitutus bajorų miškuose užtikrinančios normos taip pat priskirtinos viešajai teisei.

Lietuvos Statutuose siekta kartu išspręsti du svarbius uždavinius: a) užtikrinti nevaržomą savarankišką ūkinę reikšmę turinčių objektų (drevinių medžių, ežerų, pievų ir kt.) eksploatavimą svetimame miške, b) apsaugoti mišką nuo pasikėsinimų įgyvendinant servitutus. Smurtu pasikėsinant į mišką ar jame esančius minėtus objektus tais pačiais veiksmais buvo padaromi du teisės pažeidimai: vienas nukreiptas prieš bajoro garbę, kitas – prieš jam suteiktą turto naudojimo teisę. Atitinkamuose Statutų straipsniuose susipynė viešosios ir privatinės teisės elementai. Nustatydamas „smurtinę“ ir baudą valdovui už smurtu iškirstą mišką, išžvejotą ežerą ar nušienautą pievą įstatymų leidėjas ginė viešąjį bajoro interesą, jo socialinį statusą, vietą socialinės piramidės viršūnėje, o įpareigodamas pažeidėją sumokėti sužvejos žuvies, medienos, šieno kainą, jis ginė privatinį turtinį bajoro interesą.

Lietuvos Statutų požiūris į miškus yra utilitarinis: miškas tenkina tam tikrus žmonių poreikius, vieni yra viešojo, kiti – privatinio pobūdžio. Įstatymų leidėjas neinterpretuoja miško kaip sakralinio dalyko, gamtos paveldo, nesiekia apsaugoti kraštovaizdžio ar biologinės įvairovės. Tačiau įgyvendinant servitutus ir saugant miškus nuo gaisrų, įstatymų leidėjas nuo tam tikrų miško išteklių apsaugos perėjo prie kompleksinės viso miško apsaugos.

LITERATŪRA

Norminiai aktai ir istorijos šaltiniai

1. Lietuvos Respublikos miškų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 96-1872 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) [interaktyvus. Žiūrėta 2011-12-06]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=402139>.

2. *Pirmasis Lietuvos Statutas*. Tekstai senąja baltarusių, lotynų ir senąja lenkų kalbomis. II tomas. Pirmą dalis. Vilnius: Mintis, 1991.

3. Statut Litewski drugiej redakcyi (1566). In *Archiwum Komisji Prawniczej*. T. 7. Krakow, 1900.

4. *Статут Великого Княжества Литовского 1529 года*. Под ред. К. И. Яблонского. Минск: Издательство Академии наук БССР, 1960.

5. 1588 m. Trečiasis Lietuvos Statutas. Iš LAPO, J. *1588 metų Lietuvos Statutas*. T. 2. Tekstas. Kaunas, 1938.

Tyrimai

6. ANDRIULIS, V. 1529 metų Lietuvos Statuto sistemos problema teisės sistemos istorinės sampratos požiūriu. *Teisė*, 1982, t. 17, sąsiuvinis 1, p. 5–22.

7. KAZLAUSKIENĖ, R. *Viešoji teisė Lietuvos Statutuose ir jos išliekamoji vertė šiuolaikinei Lietuvos teisei sistemai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009.

8. MACHOVENKO, J. Laukinės gyvūnijos teisinė apsauga Lietuvos Statutuose – viešojo ar privataus

intereso gynimas? Iš *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys: *Liber Amicorum* profesoriui Jonui Propiesčiui. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, 2012, p. 585–595.

9. MACHOVENKO, J. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų žemės nuosavybė kaip viešosios teisės institutas. *Teisė*, 2011, t. 78, p. 28–41.

10. MACHOVENKO, J. Žemės nuosavybės formos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. *Teisė*, 2000, t. 36, p. 48–58.

11. Mikalojus Husovianas. Giesmė apie stumbro išvaizdą, žiaurumą ir medžioklę (*De statura feritate ac venatione bisontis carmen*) [interaktyvus. Žiūrėta 2012-01-29]. Prieiga per internetą: <<http://www.antologija.lt/texts/2/tekstas/1.html>>.

12. VALIKONYTĖ, I.; LAZUTKA, S.; ir GUDAVIČIUS, E. *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*. Vilnius: VAGA, 2001.

13. VANSEVIČIUS, S. Miškų ūkio teisinis reguliavimas ir gyvūnijos apsauga feodalinėje Lietuvoje. *Socialistinė teisė*, 1974, nr. 4.

14. ЧЕЛПАН, Р. В. Правовое регулирование защиты лесов от пожаров на украинских землях в XVI в. In *Проблемы истории дзяржавы і права Беларусі*. Матэрыялы міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі, прысвечанай 90-годдзю з дня нараджэння І. А. Юхо. Мінск, 18–19 сакавіка 2011 г. Мінск: БДУ, 2011, с. 109–112.

LEGAL PROTECTION OF FORESTS BY LITHUANIAN STATUTES

Jevgenij Machovenko

S u m m a r y

The Lithuanian Statutes regulated a wide complex of relations connected with the exploitation and protection of forests. In the article the problem of identification of these legal norms as norms of public or private law is investigated. The author has been guided by the historical sources and scientific works. The article deals with relations between the nobility

and the peasantry during exploitation of forests, easements, integrated forest protection. The author of the article suggests that the Lithuanian Statutes first of all protect public interests of the nobility and monopoly on land ownership and forest. Relevant rules of the Lithuanian Statutes were part of public law of the Grand Duchy of Lithuania.

Įteikta 2012 m. gruodžio 8 d.

Priimta publikuoti 2013 m. sausio 17 d.